

A MODERN MŰTRÁGYAGYÁRTÁS PROBLÉMÁI

— A NITROGÉNIPAR —

A MŰLT ÉV augusztus havában létrejött nemzetközi nitrogénegyezmény egyike a legnagyobb ipari megállapodásoknak, melyet valaha kötöttek. Az egyezmény felöleli az európai nitrogéntermelés 98%-át és az egész világ nitrogéntermelésének 80%-át. Hogy milyen értékű termelés összefoglalásáról van itt szó, az kitűnik abból, hogy az 1929/30-i mezőgazdasági üzemévbén az egész világ nitrogénműtrágyafogyasztása kerek 2.2 millió tonna nitrogént tett ki, ami körülbelül 11 millió tonna, vagyis rí millió vágón nitrogénműtrágyának felel meg. A jelenlegi árakkal számítva ennek a műtrágyamennyiségnek értéke kereken 100 millió angol font, vagyis 2.8 milliárd pengő. Elképzelhető, hogy az ilyen nagyméretű iparnak összefogása egy közös szervezetben csak nagy akadályok leküzdése után vált lehetségessé és ugyancsak elképzelhető, hogy az ehhez az iparhoz tartozó, több világ-részen szétszórt, különböző országok különböző pénzügyi csoportjainak kezében levő és egymással üzletpolitikailag is sokáig ellentétben állott vállalatok együttműködése egyáltalában csak azért jöhetett létre, mert a viszonyok fejlődése veszélyeztette az összes szobanforgó vállalatok létérdekeit, ha azok működését összhangba hozni nem sikerül.

A mesterséges trágyázás fontosságára először Justus von Liebig hírneves német tudós mutatott rá a múlt század 40-es éveiben. Az ő munkálkodása révén vált általánossá az a felismerés, hogy a mezőgazdaság által a talajból kivont tápanyagok pótlására a természetes trágyázás nem elegendő, hanem a növényzetnek egyformán fontos három főtápanyagát, a nitrogént, foszfort és kálit még műtrágya formájában is pótolni kell, ha a talajnak tápanyagokban való fokozatos elszegényedését és ezáltal a mezőgazdaság visszafejlődését meg akarjuk akadályozni.

A bennünket itt érdeklő nitrogén mint mesterséges műtrágyaanyag először az 1809. évben felfedezett csilei nátriumsalétrom-előfordulásokból került elő. A múlt század vége felé egy második nitrogénműtrágyaforrás nyílt meg azáltal, hogy a kőszénben foglalt nitrogénmennyiségek egy részét sikerült a szén elgázosításával kapcsolatban a műtrágyagyártás céljaira hasznosítani. A szén átlag 1—1.5% nitrogént tartalmaz és ennek kb. 15—20%-át lehet a szén elgázosításánál ammóniák formájában kitermelni. A mezőgazdaság nagy mértékben növekedő nitrogénszükségletének fedezése azonban e két forrásból nem volt biztosítottnak tekinthető.

Mint a nitrogén kimeríthetetlen rezervoárja kezdettől fogva a

földet körülvevő légűr állott rendelkezésre, de a műszaki tudomány csak a XX. század elején oldotta meg azt a problémát, hogyan lehet a levegő nitrogénjét más elemekhez kötni és ily módon mesterséges műtrágyákat előállítani. Az első ilyen eljárás abból áll, hogy légáramot fűjnek egy elektromos íven keresztül, mely utóbbinak magas hőmérséklete mellett a levegő nitrogénjének kis része, kb. 2—3%-a, a levegő oxigénjével nitrogénoxyddá egyesül. Ennek az eljárásnak kifejlesztése Birkeland, Eyde és Schönherr nevéhez fűződik. Egy második eljárás a levegő nitrogénjét mésznitrogénműtrágya formájában értékesíti. Ennél az eljárásnál meszet és kokszt elektromos kemencékben kalciumkarbiddá olvasztanak össze, melynek az a tulajdonsága, hogy magas hőmérséklet mellett nitrogénnel mésznitrogénné egyesül. Ennek az eljárásnak feltalálói Frank és Caro német vegyészek voltak. A harmadik eljárás szerint az ammoniákat az alkotó részeit képező elemeknek, nitrogénnek és hidrogénnek közvetlen szintézise útján állítják elő. Ennek a szintézisnek tudományos megalapozása Haber német tudós érdeme, míg az eljárás műszaki kiképzése az ugyancsak német Bosch-tól származik. A nitrogénipar nagyarányú fejlődése leginkább ennek az eljárásnak köszönhető. Az első 1000 tonna ammoniákat ezen az úton 1912-ben állították elő és csak azután fogtak hozzá az első nagy ammoniagyár építéséhez Oppauban, Ludwigshafen a. Rh. mellett, mely első gyárnak évi termelőképessége 36.000 tonna ammóniák, azaz 7200 tonna nitrogén volt.

A világháborúban a mesterséges nitrogénygyártás a középhatalmak számára rövidesen döntő fontosságú tényezővé vált. A lőpor és robbanóanyagok előállításához szükséges salétromsavat ugyanis békében kizárólag csilesalétromból állították elő. De a csilesalétrom behozatalát a központi hatalmak területére a háború kitörése után azonnal lehetetlenné tették és így annak pótlásáról a legrövidebb időn belül gondoskodni kellett. A háború tehát az oppau gyár gyors és nagyarányú kiépítését vonta maga után, úgy hogy a gyár teljesítőképessége 1916-ban már 50.000 tonnára növekedett. Ebben az esztendőben fogtak hozzá egy második ilyen gyár építéséhez Merseburg mellett 130.000 tonna évi teljesítőképességgel, melyet 1917 elején vettek üzembe. A háború befejeztekor az imént említett két gyár teljesítőképessége összesen már 230.000 tonna nitrogént tett ki.

A háború után a hadseregek óriási nitrogénszükséglete hirtelen megszűnt. Közelfekvő volt az a feltevés, hogy ennek folytán a szintetikus nitrogénipar fejlődése meg fog állni. Tényleg azonban ennek ellenkezője állott be. A mezőgazdaság a háború tartama alatt nitrogénműtrágyaszükségletének csak kis részét tudta fedezni, a talaj tehát mindenhol ki volt éheztetve. Ennek következményeképpen a német gyárak termelése a háború után nemcsak hogy vissza nem esett, hanem arányaiban még erőteljesebben fejlődött, mint a háború alatt. A nitrogén össztermelése Németországban, mely a háború befejeztekor 320.000 tonna nitrogént tett ki, 1925-ben 528.000, 1927-ben 668.000 és 1929-ben 788.000 tonna tiszta nitrogénre emelkedett, ami ötször annyi tonna nitrogénműtrágya árának felel meg.

A német nitrogénipar rendkívüli növekedésének hatása alatt

a háború után nemsokára úgyszólván az összes többi nagyobb államokban is lázas tevékenység indult meg új nitrogéntelepek építése körül. Az alkalmazott eljárások túlnyomóan a Haber—Bosch-féle eljárást vették alapul, de a különböző országok szerkesztői igyekeztek az eljárást saját céljaiknak megfelelően különböző irányban tovább is fejleszteni. Angolországban az első szintetikus nitrogéntelepet 1923-ban vették üzembe Billingham-on-Tees helységben. Ez a telep 1929-ben 107.000 tonna teljesítőképességgel bírt. Franciaországban a szintetikus nitrogénipar fejlődése csak jóval a békekötés után indult meg erősebb tempóban, mihez részben az a körülmény is hozzájárult, hogy a háborúutáni első évek nagy nitrogénszükségletét Németország fedezte reparációs szállítások formájában. Ennek folytán Franciaország szintetikus nitrogéntermelése 1929-ben még csak 64.000 tonna nitrogént tett ki. Amerikában 1917-ben kezdtek építeni egy szintetikus nitrogéntelepet a háborús jog alapján lefoglalt német szabadalmak kihasználásával, de ez a telep nem készült el. Az első amerikai gyár 1921-ben került üzembe. Az egész amerikai termelés 1929-ben 84.000 tonna nitrogént tett ki. Hasonló arányokban fejlődött a nitrogénipar Olaszországban, Japánban és még néhány más országban. Ennek a serény építkezésnek az lett a következménye, hogy a szintetikus nitrogéntermelés rövid idő alatt az egész világon óriási arányban megnövekedett. Míg a világ összes nitrogéntermelése a csilesalétrommal együtt az 1909/13. évek átlagában évi 635.000 tonnát tett ki, addig ez a termelés 1929/30-ban kerek 2.2 millió tonna volt. A termelés az utolsó háborúelőtti évvel szemben tehát több mint háromszorosra emelkedett.

Hogyan alakult ezzel szemben a fogyasztás? A háborúutáni első években a termelés és fogyasztás emelkedése meglehetősen párhuzamosan haladt. De ahhoz, hogy ezt elérjék, nemcsak nagyarányú és költséges propagandatevékenységre volt szükség, hanem egyúttal ismételt és nagymértékű árleszállításokra is, melyek folytán a nitrogénműtrágyák árindexe a háborúelőtti árakhoz viszonyítva feltűnően alacsony lett. Ha a német jegyzéseket vesszük alapul, melyek nagyjában a világpiacon nézve is mérvadók, és ha az 1913. évi árakat 100-nak vesszük, úgy a nitrogénműtrágyák indexszáma ma 64%. Ugyanekkor a német indexszám rozsnál 94%, búzánál 123%, burgonyánál 173%, az összelet- és háztartás indexszáma pedig kb. 150%.

A nitrogénműtrágyák árának állandó csökkentése a folytonos technikai tökéletesítések mellett a termelés nagy növekedése folytán vált lehetségessé. De a termelés csak addig volt növelhető, míg a megnövekedett termelést a piacon el is lehetett helyezni, mi kb. az 1927/28. mezőgazdasági üzemévig volt elérhető. Az 1928/29. évben azonban a világ nitrogénössztermelése már kb. 100.000 tonnával volt nagyobb, mint a fogyasztás. Az áraknak további mérséklése oly arányban, hogy ezáltal a fogyasztás rövidesen ismét elérje a termelést, nem volt többé lehetséges, mert a termelés mindenütt elérte a rentabilitás határát. A termelés azonban még 1929/30-ban is tovább nőtt, dacára annak, hogy a fogyasztás az előzőévi fogyasztást már alighogy elérte. Ennek következtében az el nem adott készletek gyors tempóban növekedtek, úgyhogy az 1930/31. üzemév elején, azaz 1930 július 1-jén az eladat-

lan nitrogénműtrágyakészlet kerekaszában 900.000 tonna nitrogént, azaz kb. 4-5 millió tonna nitrogénműtrágyát tett ki. A mezőgazdaság helyzete az egész világon az 1930/31. üzemév kezdetén olyan volt, hogy a fogyasztás növekedésével számolni legnagyobb optimizmus mellett sem lehetett. A nitrogénipar helyzete ebben az évben tehát már akkor is elég nehézé vált volna, ha a termelés nem ment volna túl a múltévi kereteken. De a közismertté vált adatok alapján erre számítani nem lehetett, mert mindenhol szinte ijesztő arányú új építkezéseket és nagyobbításokat jelentettek.

Így Németországban, hol a nitrogénipar főképviselője, az I. G. Farbenindustrie A. G. termelését 1929-ben az előző évvel szemben már 90.000 tonnával redukálta, a ruhrvidéki kőszénbányák oly nagy nitrogéntelepek építéséhez fogtak, melyek révén Németország nitrogéntermelő képessége rövidesen 200.000 tonnával fog emelkedni. Angolországban a billinghami telep bővítése van folyamatban évi 170.000 tonna termelőképeségre. Franciaországban az 1929-ben összesen 91.000 tonnát kitevő termelőképeséget 1931 végéig 270.000 tonnára akarják növelni. Amerikában az új építkezések által a termelőképeséget évi 242.000 tonnáról 1931 végéig évi 470.000 tonna nitrogénre akarják fejleszteni. De építenek nitrogéntelepeket olyan országokban is, ahol eddig csaknem az egész szükségletet behozatal útján fedezték. Ilyen országok főleg Belgium és Hollandia, melyek fejlett mezőgazdaságuk mellett mindig nagy fogyasztói voltak az addig exportra dolgozó nitrogéngyáraknak. Ha a köztudomásra jutott összes bővítéseket számításba vesszük, úgy arra az eredményre jutunk, hogy az 1929 végén a világon rendelkezésre állott 2-1 millió tonnányi évi termelési kapacitás 1931 végéig kb. 3 millió tonna nitrogéntermelési képeséig fog növekedni.

Ezzel szemben az 1930/31. mezőgazdasági üzemév nitrogénműtrágyafogyasztását aligha tehetjük többre 2 millió tonnánál, sőt a folyó őszi kampány eddig ismeretessé vált eredményei után inkább még kevesebbre kell számítani. Egyes országokban, így nálunk Magyarországon is, a fogyasztás a tavalyi őszi fogyasztásnak alig a felét érte el. Ha már most tekintetbe vesszük, hogy július elején a tavalyi üzemév termeléséből 900.000 tonna eladatlanul maradt, úgy látnivaló, hogy az 1930/31. évi fogyasztásnak fedezésére legjobb esetben is csak 1 millió tonna nitrogén termelésére volna szükség. Ezzel szemben a gyárak termelőképesége, mint látjuk, 3 millió tonna körül jár. Ha tehát az 1930/31. évben a nitrogénipar el akarja kerülni a túltermelést, úgy összes termelőképeségének csak cca 36%-át használhatja ki.

A nagy nitrogénművek felelős vezetői előtt ez a tény természet-szerűen nem maradt ismeretlen. Be kellett látniok, hogy a közel jövőben a gyárak termelőképeségének teljes kihasználására gondolni sem lehet. Égetően szükségessé vált tehát, hogy a gyárak vezetői egymással mielőbb érintkezésbe lépjenek abból a célból, hogy a termelést valamilyen szabályozzák.

A nitrogénipar nagy világcégei vették kezükbe a szervezést és másfél évi szakadatlan munka és tárgyalás után most végre elérték a kitűzött célt. Az első megegyezés a legnagyobb két termelő, a német

I. G. Farbenindustrie A. G. (röviden I. G.) és az angol Imperial Chemical Industries Ltd (röviden I. C. I.) között 1929 június havában jött létre, mikor a világnak ez a két legnagyobb vegyi cége megegyezett egymással a szintetikus nitrogénműtrágyák termelésére, propagandájára és eladására nézve és mikor egyúttal azt is elhatározták, hogy a jövőben ezekben a kérdésekben közös politika szerint fognak eljárni. A következő lépés volt az, hogy az egymásközt megegyezésre jutott két nagy cég tárgyalásokba bocsátkozott a csilei salétromiparral.

A szintetikus ipar nyomása alatt a csilesalétrom ára is folyton csökkent. Még jobban visszaesett Csile részesedése a világ nitrogén-össztermelésében. Ez a részesedés 1900-ban 92% és 1913-ban még mindig 58% volt. A szintetikus ipar gyors fejlődése folytán Csile részesedése 1925-ben 36%-ra, 1926-ban 27%-ra és 1927-ben 20%-ra csökkent. A csilei salétromipar jó esztendőkből Csile állami kiadásainak kb. 50%-át fedezte különböző exportilletékek és adók formájában. A szintetikus ipar és a csilesalétrom harca tehát nagyon közelről érintette a csilei államot is. A csökkenő eladások és az alacsony árak nyomása alatt tehát a csilei állam és az ottani salétromipar együttesen nagy erőfeszítésekre határozták el magukat, hogy a termelést rentábilisabbá tegyék. Egyben pedig tárgyalások indultak meg a szintetikus termelők és a csilei ipar között, melyek 1929 nyarán egy első megegyezéshez vezettek, mely egyelőre ugyan csak az ármegállapításra és propagandakérdésekre szorítkozott és egy esztendőre szólt, az addig folytatott éles harcnak azonban mindenesetre véget vetett. Annak bebizonyítására, hogy ez az egyezmény nem árdrágítás! célokkal jött létre, továbbá azért, hogy a stagnáló fogyasztás újabb növekedését elősegítsék, az egyezményre lépett felek az összes nitrogénműtrágyák árát tonnánként 10 shillinggel olcsóbbították, ami az akkori árak átlag 6%-os csökkentésének felelt meg.

Az így létrejött és egy évre kötött egyezmény a világ nitrogén-termelésének már kb. 70%-át foglalta magában. Hogy a többi 30%-ot is csatlakozásra bírassák, mindenekelőtt az egyes országokban kellett rendet teremteni. Az első egyezmény három szerződő fele között ugyanis csak az angol I. C. I. volt teljesen a helyzet ura saját országán belül, hol az összes nitrogénipar termékeinek eladása már az egyezmény előtt is egy kézben volt összpontosítva. A Németországban már 1919-ben megalakult nitrogénszindikátus hosszú ideig szintén úgyszólván az egész termelés felett rendelkezett, de 1927 körül új hatalmas versenytárs keletkezett a Ruhvidék kőszénbányáinak a kokszkemencegázok értékesítésére alapított nitrogéntelepeiben. A német szindikátus tárgyalásai a kőszénbányák nitrogénműveivel azonban sok nehézségbe ütköztek, mert mindig nehéz egy épülő gyár-vállalat vezetőségét olyan egységre bírni, melynek alapján eleve lemond a még üzembe sem vett telep teljes termelőképességének kihasználásáról. A nitrogénpiac helyzete időközben azonban úgy alakult, hogy az új telepek tulajdonosai kénytelenek voltak belátni, hogy jó ideig szó sem lehet a teljes termelőképesség kihasználásáról és hogy rájuk nézve is előnyösebb, ha megegyeznek a termelés arányos csökkentésében és elkerülik a kíméletlen árharcot, mely minden érde-

keltre nézve csak tetemes veszteséggel járhatott volna. Így azután 1930 július 1-iki kezdettel létrejött az új német szindikátus, mely az összes német nitrogéntermelést magában foglalja és megállapítja az összes résztvevők percentuális részét a fogyasztás kiegészítésében.

Csilében a salétromiparérdekelttség szintén nem volt egységes, hanem nem kevesebb, mint 152 kisebb-nagyobb telepből (oficinas) állott. Ebből a 152 telepből 1929 végén azonban csak 40 volt üzemben, mert a többi részben elavult berendezése, részben gyengébb pénzügyi helyzete folytán már nem tudta állani a szintetikus ipar éles versenyét. Az 1929 nyarán létrejött egyévi fegyverszünetet Csile arra használta fel, hogy az összes salétromiparérdekeltégeket egyetlen nagy vállalatba foglalja össze. Az új vállalat 75 millió font, azaz kerek 2100 millió pengő alaptőkével alakult, mely összegnek felét a csilei állam, felét pedig a régi vállalatok vállalták a behozott üzemek értéke szerint. Az új csilei vállalat 75 millió fontra rúgó saját tőkéjével szemben ezidőszerint a német I. G.-nek 82.5 millió font, az angol I. C. I.-nek pedig 95 millió font a saját tőkéje. Így tehát Csile az új tárgyalásoknál már nemcsak mint egységes, de mint pénzügyileg is egyenrangú fél jelenhetett meg. A nitrogénipar nemzetközi megszervezésének további előmunkálata volt az az egyezmény, melyet ugyancsak 1930 július 1-iki kezdettel a világ mésznitrogénygyárai létesítettek. Ez az egyezmény az európai mésznitrogéntermelésnek 98%-át, a világ termelésének pedig 80%-át öleli fel, de a kívülálló 20%-kal is barátságos megállapodás jött létre a termelés és értékesítés szempontjából.

Miután ily módon 1930 első felében sikerült a legnagyobb termelő országokat, illetve csoportokat egységesen összefogni, elérkezett az ideje annak, hogy a világ összes nitrogéntermelőit közös értekezletre hívják össze. A tárgyalások hónapokon keresztül húzódtak és többször meg is szakadtak. Egyezmény létrejötte csak úgy volt elérhető, ha az összes tárgyaló felek a termelésnek nagyon jelentékeny korlátozására szánják el magukat, már pedig mindegyik ország a végletekig harcolt minden korlátozás ellen. De a veszély, mellyel a tárgyalások megghiúsulása járt volna, oly nagy és oly nyilvánvaló volt, hogy senki sem akarta a felelősséget vállalni a tárgyalások megszakításáért és így úgyszólván az utolsó pillanatban, augusztus elején, mikor az őszi kampány közeledtével az ármegállapítást már sehogysem lehetett tovább halasztani, mégis csak létrejött a megegyezés.

A világ nitrogéniparának ez az első általános megegyezése, melynek neve „Convention de l'Industrie de l'Azote“ (rövidítve C. I. A.), a világ nitrogéntermelésének 80%-át öleli fel. A hiányzó 20% majdnem egészen Japánra és az Északamerikai Egyesült Államokra esik, melyek közül Japán egyelőre nem exportál, míg az Északamerikai Egyesült Államokban a Shermann-féle trustellenes törvény tiltja az ily egyezményekben való részvételt. Azonban a barátságos együttműködés e kívülálló két csoporttal is biztosítottnak tekinthető, úgy hogy az egyezmény tényleg a világ összes nitrogéntermelését felöleli. Az új egyezmény egyelőre mint egyéves provizórium kötött, de

azzal az elhatározással, hogy azonnal folytatják a tárgyalásokat annak meghosszabbítása és további kiépítése érdekében.

A C. I. A. alapításáról közzétett hivatalos közlemény szerint az egyezmény célja az, hogy az eladható mennyiségeket messze túlhaladó termelést ismét összhangba hozzák a fogyasztással. Egyidejűleg megállapítja a közlemény, hogy a meglevő termelési kapacitás a tárgyalások tartama alatt megejtett beható számítások szerint elegendő arra, hogy a világ várható nitrogénműtrágyaszükségletét évék hosszú során át teljes biztonsággal fedezze. Ennek a tényállásnak mindenkit vissza kellene tartania attól, hogy új építkezési tervekkel foglalkozzék, mint ahogy erről a helyzet félreismerése folytán még mindig itt is, ott is szó esik. A C. I. A.-ban egyesült szintetikus műtrágyaipar a fennálló viszonyokkal számot vetve, termelését kivétel nélkül nagy mértékben csökkentette. Az időközben ismeretessé vált újabb határozatok szerint az 1930/31. évi össztermelést 1.1 millió tonnában állapították meg, mely a különböző gyárak között olyképpen oszlik meg, hogy azok termelőképességük 30—60%-át tudják kihasználni.

Ez a 1.1 millió tonna az 1930 július i-én raktáron volt 900.000 tonna készlettel és a csilesalétrom ezidei termelésével együtt hivatva lenne az 1930/31. mezőgazdasági üzemév szükségletét fedezni. Azonban ahhoz, hogy ez a mennyiség elfogyjon, szükséges volna, hogy a folyó üzemév fogyasztása némileg túlhaladja a múltévi fogyasztást. Minthogy azonban a folyamatban levő őszi kampány fogyasztása sok helyen lényegesen alatta maradt a tavaszinak és mivel nagyon vérmes reményekkel nem nézhetünk az 1931-es tavaszi kampány elé sem, úgy könnyen lehetséges, hogy a C. I. A. által megállapított redukált termelési mennyiségek is még túl fogják haladni a szükségletet és hogy vagy továbbmenő üzemredukciót fognak az év folyamán elhatározni vagy pedig még nagyobb raktárkészlettel fognak belemenni a jövő évbe, mint a mostaniba.

A C. I. A. létesítése által sikerült a közvetlenül fenyegető káoszt a nitrogénipar területén elkerülni, de az ipar állandó rendezése ezzel még nincs biztosítva. A további tárgyalások a C. I. A. egyezmény aláírása után azonnal megindultak és a nyilvánosságra jutott — bár még nem hivatalos — hírek szerint a nitrogénipar képviselői Párisban 1930 szeptember havában egy újabb, most már 8 évre szóló szerződést kötöttek, mellyel a piac újjászervezését, egy közös eladási iroda alapítását és a fogyasztás emelésére irányuló propaganda egységes vezetését határozták el. Ennek az újabb egységnek részletei egyelőre nem ismeretesek, de nagyon valószínű, hogy azok az itt jelzett irányban mozognak.

Időközben a nitrogénérdekeltségek megalapították a „Nitrogénipar Nemzetközi Társasága“ című bankvállalatot Baselben, melynek rendeltetése egyelőre az, hogy egy alapot kezeljen, melybe az összes nitrogénipar a termelt nitrogénmennyiségek után számított bizonyos járulékokat fizet be abból a célból, hogy az így összegyűlt összegekből idővel kárpótolhassák a vállalatokat az üzemcsökkentéséből eredő károkért. De közelfekvő az a feltevés, hogy ez a bank fogja később a nitrogénegyezmény közös eladási irodáját finanszírozni, valamint

azokat a nagy pénzügyi műveleteket is lebonyolítani, melyek az egész nitrogénipar együttműködéséből elő fognak állni.

Az előzőekben vázolt szervezkedés az aránylag rövid idő alatt naggyá fejlődött nitrogénipart a következő esztendőben meg fogja óvni attól a bizonytalanságtól és fejetlenségtől, melyek az utolsó években állandóan veszélyeztették ennek az iparnak boldogulását. Várható, hogy az egyezmény hatása alatt a már elhatározott újjáépítések egy része is el fog maradni vagy pedig kisebb mértékben fog kivételre kerülni, mint eredetileg tervezték, mert a vállalatok már most tudják, hogy jóidéig a meglevő termelési kapacitásnak is csak egy része lesz kihasználható és így céltalan további nagy tőkéket lekötni olyan gyárakba, melyek előreláthatólag éveken keresztül üzembe sem kerülnének.

A nitrogénipar feladata a következő esztendőben főleg abból fog állani, hogy a mezőgazdaság nitrogénfogyasztását megfelelő propagandatevékenység útján igyekezzék annyira növelni, hogy a meglevő művek kihasználása fokozatosan ismét elérje a teljes termelőképeséget. A nitrogénfogyasztás emelkedése még az európai országok jó részében is lehetséges. De a fogyasztás újabb nagy fellendülése csak akkor fog beállani, ha a jövő nagy fogyasztási területei, India, Kína, Egyptom, a délamerikai és afrikai ültetvények is be fognak állani a rendszeres nitrogénfogyasztók sorába. Ez azonban még jó ideig eltarthat, a régi fogyasztóterületek normális növekedését pedig a meglevő gyárak bővítés és újjáépítés nélkül is hosszú évekig el tudják még látni. Ilyképpen tehát a közeljövőben aligha fogják újból elővenni azokat a nagy építési terveket, melyekkel a legnagyobb termelőcsoportok a C. I. A. létesítése előtt világszerte foglalkoztak.

Az új nitrogénegyezmény jelentősége azonban túlmegy a tulajdonképpeni nitrogénipar határain. Hogyha ez az egyezmény beválik, úgy számos más iparágnak útmutatásul fog szolgálhatni arra nézve, hogyan kerülhetnek ki ők is az elhamarkodott bővítések és ebből eredő esztelen konkurrencia által előidézett jelenlegi bizonytalan helyzetből és hogyan biztosíthatnak maguknak jobb jövőt a termelésnek és a termelt áruk elhelyezésének nemzetközi megszervezése által. Ha a termelésben és elosztásban nem tudunk rendet teremteni, úgy a technika szédületes haladása mellett nemsokára a gazdasági élet mindig növekvő területein szükségképpen be fog állani az a helyzet, hogy a termelés a közvetlenül elhelyezhető áruk mennyiségét messze túlhaladja. És hiába vigasztaljuk magunkat azzal, hogy nagy tömegek igényei ezidőszertig még nem találtak kielégítésre, így hát túltermelésről tulajdonképpen nem is lehet beszélni. Gyakorlati szempontból csak az a szükséglet számít, amely a termelt áru közvetlen felvételére és megfizetésére képes. Az a termelés, mely ezt a szükségletet túlhaladja, tehát el nem helyezhető, rövid időn belül krízisbe dönti az ipart, ami csak úgy kerülhető el, ha a nitrogénegyezmény mintájára ismét összhangzásba igyekszünk hozni a termelést és a tényleges fogyasztást.

Tévedés azt hinni, hogy az iparnak ily módon biztosítani szán-

dékolt stabilitása és a bővítéseknek és újjáépítéseknek arra az arányra való csökkentése, melyet a fogyasztás tényleges növekedése igazol, kizárólag a gyárosok érdeke. Ellenkezőleg, az ezáltal biztosított rendes és zökkenésektől mentes termelés legalább is olyan mértékben érdeke a gyárak hivatalnokainak és munkásainak és a fogyasztóknak, mint a gyárak tulajdonosainak. A fogyasztóknak azért, mert az ilyen szervezkedés nagyban hozzá fog járulni ahhoz, hogy az árak aránylag alacsony nívón állandósuljanak és ezáltal a fogyasztó abba a helyzetbe jusson, hogy kiadásainak számításánál a gyakorlati határokon belül biztos és nem folyton ingadozó tényezőkkel számolhasson. A munkásoknak és hivatalnokoknak pedig azért, mert a világ gazdasági termelése számára nagyobb egyenletességet fog biztosítani, ami csökkenti azt a veszedelmet, hogy túlnagy foglalkoztatás után minden átmenet nélkül egyszerre a hivatalnokok és munkások százezreinek elbocsájtása váljék szükségessé és a világ legelőrehaladottabb országai-ban milliók és milliók maradjanak munka és kereset nélkül. Bizonyára nem lesz könnyű feladat ilyen szervezetség mellett sem a termelést mindig tervszerűen olyképpen szabályozni az árak változó elhelyezhetősége szerint, hogy a hivatalnokok és munkások foglalkoztatása párhuzamosan haladjon a termelés foglalkoztatásával. De kétségtelen, hogy a ma már rendelkezésre álló közlekedési és híradási lehetőségek mellett oly gyorsan lehetséges az egész világ piacain uralkodó helyzet áttekintése és összegezése, hogy keresztülvihetőnek kell lennie annak is, hogy a termelés foglalkoztatási arányával mindig idejekorán igazodhassunk a mindenkori helyzethez. Ha azután a termelés nem tudna tejes erővel dolgozni, úgy aránylagosan le kell majd menni a munka-idővel és ily módon a keresettel is gyárosnak, hivatalnoknak, munkásnak egyaránt, de tömeges elbocsátásoknak az eddigi mértékben többé nem kell majd előfordulniok.

Nem lehet azt állítani, hogy az ipar szervezetlensége az egyetlen oka annak, hogy minden műszaki haladás dacára a világ gazdasága jelenleg ismét egyik legsúlyosabb krízisének megy keresztül és hogy csak ezért veszélyeztetik a munkanélküliek milliói a vezető kultúrországokban a jobb jövő felé vezető békés gazdasági evolúciót. Nem lehet tehát állítani azt sem, hogy az ipar nemzetközi megszervezése ezeken a bajokon egészen segíteni fog. De az erre irányuló munka jórészt az ipar szervezkedése el tudja és el fogja végezni. És ha joggal állíthatjuk, hogy a levegő nitrogénjének felhasználása a talaj termékenységének növelésére eddig a legfontosabb lépés volt abban az irányban, hogy a folyton növekedő embertömegek táplálkozását biztosíthassuk, úgy nincs kizárva, hogy a jövőben valamikor a nitrogénipar nemzetközi megszervezését éppoly fontos lépésnek fogják elismerni azon az úton, mely ama súlyos gazdasági krízisek elkerüléséhez vezet, melyeket a szervezetlen termelés idején a kapitalista rendszertől elválaszthatatlanoknak tartottak.

FORBÁTH IMRE